

ДО ПИТАННЯ ДОСЛІДЖЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ ФРАЗЕОЛОГІЗМІВ У МОВЛЕННІ УКРАЇНЦІВ ПІВНОЧІ РЕСПУБЛІКИ МОЛДОВА

Анотація: Стаття посвячена дослідванню фразеологізмів в речі українців северного регіона Республіки Молдова. Фразеологія поповняєт літературний язык єдиницями, котріє зустрічаються в говорах українського языка. Фразеологізми – это неисчерпаемое богатство любого современного языка, самый большой источник ее речевой образности.

Ключевые слова: фразеологія, говор, український язык, румунський язык.

Актуальною мовознавчою проблемою останніх десятиліть є зв'язок мови народу з його національною культурою. Мова не абстрактна система знаків, це конкретне соціокультурне явище, тісно пов'язане з повсякденним життям усього людства. Мова є знаряддям духовної діяльності людей, матеріальним носієм міжсуб'єктної інформації, що інтегрує духовну діяльність людини в сферу діяльності етносу.

Сучасне мовознавство надає великої ваги проблемам дослідження словникового складу слов'янських мов та їхніх діалектів. Дослідження говорів порушує та обґрунтовує цілу низку проблем, які пов'язані із сучасним станом та історичними тенденціями розвитку різних шарів діалектного словника. До найважливіших у цьому плані питань належать: формування структурно-семантичних комплексів слів; простеження параметрів, за якими відбувається сегментація мовного простору; виділення окремих лексичних об'єднань; визначення особливостей ієрархічної взаємозалежності елементів у структурі єдиного цілого тощо [6: 12].

Українська літературна мова завжди збагачувалась цілющими джерелами народних говорів, розширюючи свої стилістичні та виражальні можливості. Цей процес у сучасних говорах триває і тепер, що органічно синтезують особливості функціонування діалектної мови на різних її структурних рівнях. Безперечно, що в цьому аспекті пріоритет належить лексиці, яка поширена в різних українських говорах. Але й фразеологія поповнює літературну мову єдиницями, які зустрічаються в розмовній мові. [2: 38] Дослідники душею мови визначають її фразеологію. Фразеологічний склад є яскравим і своєрідним носієм національно-культурних особливостей мовної системи, тому що фразеологія виступає тією сферою мовної діяльності, де в мовних фактах яскраво відображаються етнопсихологічні особливості соціуму, а також чітко простежуються впливи мови на формування його менталітету. Національна специфіка фразеологічного образу відображає спосіб життя та характер народу, своєрідні

традиції, звичаї та етнічний побут у спеціально відібраних лексичних компонентах тої чи іншої фразеологічної одиниці.

Інтерференція між говорами і літературною мовою виявляється на всіх структурних рівнях. Діалектна лексика і фразеологія на всіх історичних етапах перебуває у взаємодії з лексикою і фразеологією літературної мови. Фразеологізм, як і слово, мовець у процесі мовлення не створює; носій мови тільки відтворює, бо сприймає його як певне усталене, за лексичним значенням і граматичною будовою, сполучення слів. Фразеологізм виступає як семантично й синтаксично неподільне поєднання щонайменше двох повнозначних слів. Ларін Б. поділяв фразеологізми на книжні й народні. До книжних належать біблійні, античні вислови, фразеологічні утворення авторів світової культури, а також індивідуальні мовні одиниці класиків. Під народними розуміються фразеологізми, які створюються й функціонують в мові народних мас [3: 52].

Народні фразеологізми, як і різні жанри фольклору, виявляють схильність до міграції, їх ареали, як правило, значно ширші за ареали явищ інших структурних рівнів мови і визначаються передусім екстралінгвістичними факторами. Більшість фразеологічних зворотів перейшла з говорів в українську літературну мову. Частина з них:

1. Фразеологічні звороти:

побувати в бувальцях; хмарою сунути; справляти брехні; аж виляски пішли; показувати коники; сидить як засватана; як мішком налякав із-за кута; ще літ не доросла; на хитроці береться; шукати гудза.

2. Прислів'я:

як Бог не хоче, то хоч би десять голів мав, то нічого не зробиш; якби не вмів дрижати, то змерз би; нащо в криницю воду ляти; не родися красна, та родися щасна; гній не шкодить ріллі; кому щастя, тому й півень несеться; кури на весілля не хочуть, та силою несуть; не кажі «гоп», поки не перескочиш.

3. Приказки:

кому Бог допоможе, то все переможе; коли маси сто кіп, то будеш пін; перейшов на ліки – пропав навіки; яке їхало, таке й надибало; дощ іде – як відром ілле, а з стріх біжить – як цівкою; до першого грому земля не розмерзається та ін.

Фразеологізми в різних говорах виступають у відповідних фонетичних, граматичних і лексичних варіантах, звідси – відповідна варіативність фразеологізмів у літературній мові. Крім того, в говірках, а отже, і в літературній мові фіксуються синонімічні фразеологізми:

- *як бобер у салі; як вареник у маслі; як сир у маслі;*
- *купувати витрішки; їсти витрішків; продавати витрішки; торгувати витрішками;*
- *валятися в ногах; падати на коліна; падати в ноги;*
- *теплий квітень, мокрий май, буде хліб як гай; коли май, сій та дбай; прийшов май, усяк собі дбай, а юнь, хоч сій, хоч плюй; як у марті не буде води, то в маю не буде трави;*
- *посій вчасно, вродить рясно; посій рано, то й уродить гарно; що ране, то не погане; хто рано посіє, той не пожаліє;*
- *посієш густо, не буде пусто; посієш рідко, вродить дідько; виори мілко та посій рідко, то вродить дідько;*
- *хоч обіддя гни; як не лусне; як барило;*
- *взяти в оберемок; згребти в оберемок;*
- *розгубити обручі від макітри; губити ключі від розуму; не всі дома та ін.*

В північному регіоні Республіки Молдова можна прослідкувати українсько-румунські фразеологічні паралелі. Фразеологізми української мови замінюються відповідними фразеологізмами румунської мови. Такі взаємодії для багатомовних і порубіжних регіонів є цілком природні за умов спілкування народів, тому вони не повинні спричиняти негативне ставлення. Зазначену двомовну ситуацію можна назвати рівноважною, тому що обидві мови побутують тут як рівноцінні. Дослівний переклад фразеологізмів ніколи не можна здійснювати, тому що кожна мова має властиві їй можливості для виконання номінативної і комунікативної функції. Однакові середовища та рід занять є умовою виникнення однакових образних оцінок у формі фразеологізмів:

- укр. **як у Бога за пазухою** – безтурботно, дуже добре; порівн. рум. **a trăi ca-n sînul lui Dumnezeu**;
- укр. **дивитися як теля на нові ворота** – не розуміти, здивовано дивитися на когось, щось; порівн. рум. **a se uita ca vițelul la poarta nouă**;
- укр. **дасть Бог** – уживається для вираження чогось бажаного; порівн. рум. **dă Domnul**;
- укр. **хоч до рани клади** – проявляти покірність; порівн. рум. **bun de pus la rană**;
- укр. **мати камінь на серці** – про душевний неспокій, тягар; порівн. рум. **a avea o piatră pe inimă**;
- укр. **місця не знаходити** – бути дуже схвильованим, втратити душевну рівновагу, спокій; порівн. рум. **a nu-și găsi locul**. У румунській мові дієслово в зворотному стані;
- укр. **кувати залізо, поки гаряче** – не марнувати даремно часу, діяти вчасно; порівн. рум. **a bate fierul cît e cald**. На відміну від румунської мови, в українській дієслово *бути* у теперішньому часі не обов'язкове;
- укр. **крутити носом** – вередувати, бути незадоволеним; порівн. рум. **a strîmda din nas**. Непрямий додаток у румунській мові твориться аналітично, за допомогою прийменника *din*;
- укр. **Богу душу віддати** – померти; порівн. рум. **a da duhul Domnului**. В українських говорах до дієслова можуть приєднуватися різні префікси, які надають йому нових лексичних відтінків, напр.: *подати, надати, передати* та ін. В румунській мові лише *a da, a reda*;
- укр. **брати бика за роги** – діяти рішуче, починаючи з головного; порівн. рум. **a lua taurul de coarne**;
- укр. **брати ноги на плечі** – тікати, бігти; порівн. рум. **a-și lua picioarele la spinare**;
- укр. **язика розв'язати** – зробитися балакучим; порівн. рум. **a se dezlega limba**;
- укр. **пальчики оближеш** – про щось смачне, добре; порівн. рум. **a linge degetele**;
- укр. **п'яте колесо до воза** – непотрібний, зайвий; порівн. рум. **a cincea roată la căruță**;
- укр. **пуп землі** – центр чогось, найважливіше місце; порівн. рум. **buricul pămîntul**;
- укр. **права рука** – найближчий помічник, спільник; порівн. рум. **mîna dreaptă**;
- укр. **як на голках** – бути у напруженому стані; порівн. рум. **a sta ca pe ace**;
- укр. **як на долоні** – відкритий, ясний, доступний для сприйняття; порівн. рум. **ca în palmă**;
- укр. **увірвалася нитка** – настав кінець чомусь; порівн. рум. **s-a rupt ața**;
- укр. **ставати на дорозі** – заважати, бути перешкодою в здійсненні чого-небудь; порівн. рум. **a sta în cale** та ін.

Схожість фразеологізмів в українській та румунській мовах у північному регіоні Молдови свідчить про те, що в діяхронії ці два народи мали спільну історію, тому в їх мові могли сформуватися однакові фразеологізми. Якщо спільні об'єкти, дії не мали в мові належного засобу вираження, то такі засоби, зокрема й фразеологізми, могли бути запозичені з іншої мови, для задоволення мовних потреб.

Фразеологізми – це невичерпне багатство будь-якої сучасної мови, найбільше джерело її мовленевої образності, почуттєвої й розумової розмаїтості, один із важливих матеріалів і засобів розуміння та сприймання всього, у чому може виникнути комунікативна потреба мовців. У доцільному та влучному використанні фразеологічних скарбів виявляється емоційний стан особи, її інтелект і неповторна індивідуальність.

Bedonka-Kugal T. M.

To the Question of Research of Features of Phraseological Units in the Speech of Ukrainians the Northern Region of the Republic of Moldova

Abstract: The article is devoted to the investigation of phraseological units in the speech of Ukrainians the northern region of the Republic of Moldova. Phraseology replenish literary language units that are found in the dialects of the Ukrainian language.

Phraseological units are inexhaustible wealth of any modern language, the greatest source of its speech imagery.

Keywords: phraseology, vernacular, Ukrainian language, Romanian language.

Бібліографія:

1. Галеш, А. *Українсько-румунські фразеологічні паралелі (на матеріалі галицько-буковинських письменників)*, / Науковий вісник Чернівецького університету. 2008.
2. Євтушок, О. *Сучасні тенденції розвитку діалектної лексики*, / Дивослово. № 7, 2011.
3. Ларін, Б. О. *Про народну фразеологію*, / Праці Х Республіканської діалектологічної наради. Київ, 1961.

4. Матвіяс, І. *Діалектна основа лексики і фразеології в українській літературній мові*, / Мовознавство, № 3, 2007.
5. Олійник, І., Сидоренко М. *Українсько-російський і російсько-український фразеологічний тлумачний словник*. Київ, 1991.
6. Теклюк, В. *Фразеологізми як синтаксичні одиниці в публіцистиці*, / Дивослово, № 1, 2001.
7. Ужченко, В. *Фразеологічний словник української мови*. Київ, 1998.